

Kan Meer dan één taalbeschouwing de wereld redden?

Van regionaal taalbeleid naar taalbeleid in de klas

Hilde De Smedt, Hilde Leon & Werner Schrauwen

In het licht van het huidige denken en de recente discussies over taal(vaardigheids)-onderwijs en schooltaalbeleid stellen we in wat volgt het leermiddel *Meer dan één taalbeschouwing* voor, een lessenspakket over talen, meertaligheid en taaldiversiteit.

Het onderwijs en meer bepaald het onderwijs van en in taal is altijd al een *hot item* geweest zowel in de pers als in politieke middens, op straat en uiteraard op school. Iedereen blijkt over onderwijs van en in taal duidelijke meningen te hebben en wil die ook graag kwijt.

TAAL IN ONDERWIJS, ONDERWIJS IN TAAL

De laatste maanden waren toch wel uitzonderlijk 'druk'. Er was het onvruchtbare kennis-vaardighedendebat en de reactie daarop van o.a. de VON¹. Er was de sluiting van een Brusselse school² door een Inrichtende Macht die vreest te weinig kwaliteitsvol onderwijs te kunnen aanbieden aan leerlingen die voor taal en schoolse vaardigheden te zwak presteren. In maart verscheen een inspectierapport³ over de kwaliteit van het Brussels onderwijs dat enkele pijnpunten aangeeft en aanbevelingen formuleert die vaak te maken hebben met de (meer)talige situatie. Daarop volgen parlementaire discus-

sies in het Vlaams Parlement⁴, de Brusselse Raad⁵, voorstellen van de ministers Vandenbroucke⁶ en Vanhengel⁷, die een rondetafelconferentie aankondigen. Over dit alles wordt uitvoerig bericht in ontelbare artikels in diverse kranten en bladen waarin we o.a. lezen dat de situatie in Antwerpen 'nog slechter' is dan die in Brussel⁸. Een opvallend feit: iedereen is het erover eens dat taal een belangrijke rol speelt bij het onderwijzen en leren. En niet alleen in Brussel, zegt minister Vandenbroucke⁹:

Iedereen is het erover eens dat taal een belangrijke rol speelt bij het onderwijzen en leren.

"Mijn politieke boodschap voor het Brusselse Nederlandstalige onderwijs is genuanceerd. Het rapport leert dat er geen probleem is met de kwaliteit van de diploma's. Ze zijn evenveel waard als in de rest van Vlaanderen. Dat is een belangrijk houvast, het kan ouders geruststellen. Maar je moet dan ook aanvaarden dat een aantal scholen slecht scoort, dat het soms schort aan een taalbeleid, dat er heel wat schoolse achterstand is."

"Bepaalde conclusies uit het Brusselse rapport zijn van toepassing op heel Vlaanderen. Omdat ik weet dat een aantal centrum-steden voor vergelijkbare problemen staat, zullen sommige maatregelen voor heel Vlaanderen gelden. Zo willen we ouders vragen om hun kinderen een jaar kleuterklas in het Nederlands te laten volgen. We willen de betrokkenheid van ouders aanmoedigen en hen op hun plichten wijzen. En wie overstapt naar een andere school, moet een taaltest ondergaan."

ALLES KAN BETER

Bovenop de reeds genomen maatregelen (zie het GOK-beleid, de extra maatregelen in Brussel en de Rand, het brede zorg-beleid,...) worden een aantal voorstellen gelanceerd zoals de sterke aansporing (verplichting?) om kinderen vanaf vijf jaar naar school te laten gaan en ouders lessen Nederlands te laten volgen, een betere stroomlijning van de ondersteuningsinitiatieven, taalassistenten in de kleuterklas en ...

Meer Nederlands wordt snel minder 'mijn' taal, de 'andere' taal, die voor heel veel nieuwe Vlamingen de moedertaal is.

"In het secundair onderwijs", zegt Guy Vanhengel¹⁰, Brussels minister en collegelid bevoegd voor onderwijs, "moet absoluut worden verder gewerkt aan de ontwikkeling en vooral ook aan het toepassen van het Brusselse curriculum. Ook in

de eerste graad van het secundair moet taaldifferentiatie verder worden gestimuleerd. Net zoals het invoeren van een derde jaar in de eerste graad met het oog op het verbeteren van de kennis van het Nederlands als instructietaal, verder moet worden gestimuleerd."

Allemaal positieve maatregelen die de Nederlandse taalvaardigheid en het leren in het Nederlands ten goede zullen komen. Ook wij geloven in *Meer Nederlands is beter leren* als het gaat om het zo spontaan mogelijk verhogen van het contact met de taal, de cultuur in functioneel communicatieve situaties. Alleen vragen we ons af of dit kan gerealiseerd worden door een aanpak die veelal – met de beste bedoelingen van de wereld – behoorlijk 'verplichtend van bovenaf' kan worden genoemd en die daardoor wellicht op wat weerstand stuit. *Meer Nederlands* wordt immers snel *minder 'mijn' taal*, de 'andere' taal, die voor heel veel nieuwe Vlamingen en Brusselaars de moedertaal is. Willen we dat leerlingen (en hun ouders) 'meer' maar vooral 'beter' Nederlands leren, dan zullen we moeten stilstaan bij de tot nu toe onderschatte factoren die dit taalleren beïnvloeden. Eén daarvan is zeker de attitude en de daaruit voortvloeiende hoge of lage leermotivatie die men ontwikkelt tegenover een bepaalde taal maar ook tegenover 'meertaligheid', 'taalvaardigheid' en dergelijke (zie ondermeer Gibbons & Ramirez, 2004).

Intrinsieke motivatie kan slechts worden opgewekt als men vertrekt vanuit de 'eigen' ervaringen met taal en meertaligheid.

Nogmaals: het is noodzakelijk te focussen op het vergroten van de (schoolse) taalvaardigheid Nederlands opdat alle leerlingen optimale leerkansen krijgen. Maar de manier waarop dat vaak in de klas, op school, op straat en in het politieke discours gebeurt, met name door een hoop dingen op te leggen (soms met een opgestoken vingertje), zou wel eens minder gunstige effecten kunnen opleveren. Zeker op het gevoelige terrein van taal en taalgebruik, een wezenlijk onderdeel van cultuur en identiteit, is het eerder aangewezen om via sensibilisering, informatie, uitwisseling van

ervaringen, boeiend onderzoek en studie leerlingen, ouders, 'oude' en nieuwe Vlamingen en Brusselaars te motiveren om talen te leren. Intrinsieke motivatie kan slechts worden opgewekt als men vertrekt vanuit de 'eigen' ervaringen met taal en meertaligheid. Hoe

mensen met taal omgaan, hoe kinderen met en in meer dan één taal leven, welke taalvarianten men kent en welke taal waar en wanneer wordt gebruikt, zijn boeiende vragen die het vertrekpunt en de bron kunnen zijn van het leren van en in taal.

Meer dan één taalbeschouwing - Uit het voorwoord

Taal en cultuur zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dat ervaar je elke dag, zeker in een kosmopolitische stad als Brussel. Maar ook elders worden steeds meer mensen geconfronteerd met verschillende cultuuruitingen, met andere talen. Deze diversiteit is een wezenlijk kenmerk van onze maatschappij geworden. Het is niet alleen een interessant en verrijkend gegeven, maar het kan ook als een bindmiddel tussen mensen en gemeenschappen worden beschouwd.

KIEZEN VOOR 'ÉN-ÉN'

De onvruchtbare 'tegenstelling' Nederlands – mijn of een andere taal – moet absoluut vermeden worden, net zoals het 'of-of'-denken in het kennis-vaardighedendebat. 'Tussen de bedrijven door' (zie kaders) stellen we een methode, of beter een instrument, een leermiddel voor dat er o.i. in slaagt schijnbaar tegengestelde doelen met elkaar te verzoenen. Het gaat om een pakket lessen¹¹ voor de derde graad van het lager en de eerste jaren van het secundair onderwijs dat aandacht besteedt aan

taal en meertaligheid, aan het belang van Nederlands als leertaal en aan thuistalen, 'vreemde' talen, aan hoe taal wordt gebruikt en is opgebouwd, aan een stukje grammatica binnen taalbeschouwing, aan kennis (over taal en talen) en aan taalvaardigheid. We geloven erin dat we via levensechte lessen leraren en leerlingen en via hen ouders en medeburgers kunnen brengen tot een positieve houding ten aanzien van meertaligheid, inclusief de andere taal en 'het andere'. Dat is een eerste vereiste om zich goed in taal te voelen, goed met talen om te gaan, taalvaardiger te worden.

Meer dan één taalbeschouwing - Uit de doelstellingen

Onze maatschappij wordt hoe langer hoe meer gekenmerkt door verscheidenheid. Deze pluriformiteit maakt de samenleving er soms niet gemakkelijker op, maar ze maakt het leven wel rijker en boeiender. Onze kinderen en jongeren worden via de media, in de school en bij vrienden voortdurend geconfronteerd met die multiculturele werkelijkheid.

Veel leerlingen leven in de school en elders in een meertalige situatie. Dat is voor hen heel gewoon. Aan deze gegevenheid kan het onderwijs niet zomaar voorbijgaan. In deze materialen wordt de eigen taal en die van anderen als waardevol gegeven opgenomen in de klas, bij het leren en in het dagelijks leven.

Taaldiversiteit is dus een 'levensecht' uitgangspunt, maar op zich ook een doel. Om op een volwaardige manier aan de maatschappij te kunnen participeren, is talenkennis een absolute vereiste. Taalvaardigheidsonderwijs en onderwijs in vreemde talen wordt gediend door meertaligheid als interessant studieobject in de klas te brengen. Nadenken over hoe talen in elkaar zitten, over de manier waarop en de omstandigheden waarin ze worden gebruikt, kan die taalvaardigheid en de motivatie om talen te leren versterken. Het vakonderdeel taalbeschouwing vormt daarvoor het uitgelezen kader.

De materialen willen zeker ook een positieve bijdrage leveren aan het Nederlands. Te vaak wordt Nederlands door anderstalige leerlingen als een vreemde, saaie, vervelende en zelfs lelijke taal tegenover de eigen taal geplaatst. Een affectieve band opbouwen met het Nederlands en andere talen is één van de belangrijkste doelen van de bundel.

Dat vindt eigenlijk ook het beleid, zowel het Vlaamse als het Europese. We verwijzen in dat verband graag naar de talennota van minister Frank Vandenbroucke: *De lat hoog voor talen in iedere school. Goed voor de sterken, sterk voor de zwakken*¹². Het materiaal dat we ontwikkeld hebben, kadert binnen talensensibilisering, een methodiek die in de nota van de minister als volgt wordt omschreven: *"Talensensibilisering betekent letterlijk gevoelig maken voor talen. We willen dat iedereen op een positieve manier omgaat met de diversiteit aan talen. Op school willen we de diversiteit aan talen in de klas op een pedagogisch-didactische manier aanwenden."* Op Europees niveau vind je deze stroming terug onder de naam 'language awareness' en 'éveil aux langues'. Het Europese streefdoel is ambitieus: iedere burger beheerst naast zijn moedertaal nog twee andere talen.

Een en ander mag niet verward worden met de vurige pleidooien voor en de al even hevige betogen tegen meertalig onderwijs. Om het even wat voor onderwijs, of het nu in één instructietaal verloopt of gebaseerd is op een CLIL-methodiek¹³ (Content and Language Integrated Learning) kan pas kwalitatief onderwijs zijn, als het kinderen en jongeren op een betekenisvolle en didactische verantwoorde manier voorbereidt op het functioneren in een maatschappij waarin de aanwezigheid van verschillende talen deel uitmaakt van het dagelijkse leven. Dergelijk onderwijs mag niet voorbijgaan aan vragen als: *Hoe voel ik me als iemand mij in een andere taal aanspreekt? Ervaar ik andere talen als boeiend of bedreigend? Heb ik oog voor de non-verbale communicatie en kan ik over de cultuurgrenzen heen boodschappen interpreteren, goed communiceren?*

LEERPLANDOELEN EN EINDTERMEN

Bovenstaande vragen leiden ons als vanzelf naar de leerplandoelen en de eindtermen. Het volstaat om met een skimmend oog door de leerplannen en de eindtermen taalbeschouwing Nederlands van de lagere school¹⁴ en de eerste graad van het secundair onderwijs¹⁵ te bladeren om het volgende te registreren:

- Reflectie over afspraken met betrekking tot taalbeleid (variatie, zender, ontvanger, boodschap, de band tussen de sociaal-culturele herkomst van de spreker, de vorm en de inhoud van de boodschap).
- Binnen de taalgebruikssituatie reflecteren over: dialect en Standaardnederlands, afspraken met betrekking tot taalgebruik, de keuze van de taal in functie van de luisteraar.
- De leerlingen zijn in staat om op basis van reflectie een verband te leggen tussen het taalsysteem en de bedoelingen van taalgebruik. Dit altijd in een concrete context.
- De leerlingen kunnen reflecteren op het taalsysteem: klanken, woordvormen, woordvolgorde, zin.
- De leerlingen hebben zicht op bepaalde taalhandelingen.

- De leerlingen zijn bereid om een onbevooroordeelde houding aan te nemen tegenover taalverscheidenheid en taalvariatie.

Uit de bespreking van en de voorbeelden uit het materiaal mag blijken dat deze eindtermen op een betekenisvolle manier door middel van het lessenpakket kunnen worden nagestreefd.

Taalbeschouwing wordt in de leerplannen en de eindtermen voor de lagere school en de eerste graad van het secundair onderwijs gekoppeld aan de vaardigheden (luisteren, spreken, lezen en schrijven). Het moet absoluut meer zijn dan zinnen in stukjes verdelen en woorden benoemen. Naast onderzoeken hoe de taal wordt opgebouwd, wordt er veel ruimte gecreëerd om na te gaan hoe taal wordt gebruikt, hoe ze functioneert. In die zin dient taalbeschouwing de vier vaardigheden. In een meertalige context betekent dit ook dat over het gebruik van andere talen moet worden gereflecteerd. Binnen deze taalbeschouwelijke momenten kan de rijkdom van de culturele en talige diversiteit positief worden aangewend. Kennis over en vaardig in ta(a)(en) worden hier niet alleen verzoend, ze worden onafscheidelijk.

Meer dan één taalbeschouwing - Doelgroep en concrete doelen

Leerlingen van de derde graad lager onderwijs en van de eerste graad secundair onderwijs.

Naargelang de taalachtergrond van de leerlingen zal de focus enigszins verschuiven. In klassen waar taaldiversiteit bij leerlingen aanwezig is, zullen bepaalde activiteiten meer herkenning oproepen hetzij omdat de 'eigen taal' erin voorkomt, hetzij omdat het thema 'meertalig opgroeien' centraal staat.

In groepen met (haast) uitsluitend Vlaamse leerlingen zullen sommige activiteiten eerder nieuwsgierigheid wekken vanwege het nieuwe.

Daar waar de eigen taalvaardigheid onder de loep wordt genomen, kan bij zogenaamd 'eentalige' jongeren gekeken worden naar het informele taalleren (bijvoorbeeld Engels via liedjes) en het vreemdetalenonderwijs.

De concrete doelstellingen van de bundel kunnen als volgt worden samengevat:

- behalen van leerplandoelen en eindtermen op het vlak van taalbeschouwing;
- taalvaardigheid verhogen;
- positieve attitude t.o.v. taalleren en meertaligheid;
- wederzijds begrip bevorderen.

OVER KENNIS EN VAARDIGHEDEN

Maar er is (nog) meer. Door de interactieve en coöperatieve manier waarop we door

middel van het lessenpakket taal en taaldiversiteit met leerlingen bekijken, vergroot de taalvaardigheid van alle leerlingen.

Meer dan één taalbeschouwing - Structuur en aanpak

In het eerste deel wordt de thematiek benaderd op een 'climmige' wijze d.w.z. met een specifieke methodiek waarin groepswork en interactie centraal staan. Deze methodiek die aansluit bij CLIM (Coöperatief leren in multiculturele groepen), is voor veel leerkrachten geen onbekende meer en is van bij de start verbonden met de vernieuwingen inzake intercultureel onderwijs. Niet verwonderlijk dus dat we met de thematiek 'taal en meertaligheid', terechtkomen bij deze methodiek die interactie en interculturele vaardigheden in de ruime betekenis centraal stelt.

Coöperatief leren is een aanpak die leerlingen ertoe aanzet om in samenwerking met elkaar een taak tot een goed einde te brengen. Het is een vorm van (complementair) groepswork, waarin elk lid van de groep zijn eigen inbreng heeft. De eigenlijke CLIM-methode is een gestructureerde vorm van samenwerkend leren waarbij na een oriëntatiefase groepswork in vijf rotaties wordt aangeboden. Elke rotatie wordt afgesloten met een presentatie. Elke groepslid krijgt een bepaalde rol te vervullen. Zo is er de materiaalmeester, de verslaggever, de tijdsbewaker, ...

Bij de 'climmige' werkwijze vervalt de rotatie m.a.w. ieder groepje krijgt een andere bronnenkaart en opdrachten en het thema kan in één keer worden afgewerkt. Vooral in het secundair

onderwijs biedt deze aanpassing meer mogelijkheden. Weinige leerkrachten hebben twee lesuren na elkaar in één klas en een rotatiesysteem vergt behalve veel praktische organisatie algaauw meer dan 100 minuten. Ook vakoverschrijdende lessen zijn nog niet zo ingeburgerd, thematische bronnenkaarten binnen één vak bieden een alternatief.

Thema's die werden uitgewerkt:

- Talen maken verschil. Dit geheel bevat teksten en opdrachten i.v.m. ondermeer het Esperanto, talen lenen van elkaar, talen hebben een geschiedenis... (Zie lesvoorbeeld in bijlage 1.)
- Gebarentaal. Hier wordt de leerling ingewijd in de boeiende wereld van de gebarentaal. Ook de gelijkenissen met de spreektaal worden even onder de loep genomen.
- Cybertaal. Dit handelt uiteraard over SMS, chatten en mailen, onderwerpen waarover de leerlingen meestal meer weten dan hun leraren.

Deel 2 biedt kortere opdrachten aan rond dezelfde thematiek die gemakkelijk op te nemen zijn. Er wordt eveneens veel aandacht besteed aan interactie maar wat beperkter in de tijd.

Deze activiteiten kunnen in het secundair onderwijs ook door andere leerkrachten dan de vakleerkracht Nederlands worden opgenomen. We denken dat het positief is wanneer leerlingen op die manier kunnen ervaren dat openheid voor talen een zaak is van het hele team.

In het basisonderwijs geven deze fiches in deel 2 de leerkrachten de kans, om naast de intensieve thema's, het hele jaar door de thematiek weer te laten opduiken.

De opbouw werd zo eenvoudig mogelijk gehouden. Per onderwerp is er een leerkrachtenfiche met bijhorende leerlingenfiches. Nu en dan is er extra materiaal voorzien voor discussiespelen en andere werkvormen.

Thema's uit deel 2:

- Talen in mijn klas. Bij dit thema gaan de leerlingen na welke talen er in hun klas gesproken worden. Ze bespreken ook met elkaar wanneer ze welke taal gebruiken.
- Talen in beweging. Hier hebben we het over gebarentaal bij horenenden. Dit onderwerp leunt uiteraard aan bij 'Gebarentaal' uit deel 1. Dit is geen toeval. Regelmatig verwijzen we naar het andere deel. Bepaalde fenomenen via een andere invalshoek en werkvorm bekijken, zorgt ervoor dat de opgedane kennis en de vaardigheden ingeslepen raken. (Zie bijlage 2.)
- Andere thema's zijn ondermeer: Spreekwoorden, Kindertaal, Stopwoorden, Meertaligheid. Ook hier hebben we getracht om vanuit de leefwereld van de leerlingen te vertrekken en om de werkvormen zo aantrekkelijk, maar vooral 'vaardigheid-bevorderend' mogelijk te maken. (Zie bijlage 3.)

UITSMIJTER

Ons onderwijs behoort tot het beste in de wereld. Daar mogen we terecht trots op zijn. Maar uit de PISA-gegevens¹⁶ blijkt dat we er niet echt in slagen om iedereen gelijke kansen te geven: de kloof tussen de allerbeste leerlingen en de zwaksten is onrustbarend groot. En dat heeft ondermeer met achterstelling en taalachterstand te maken. We moeten ervoor zorgen dat de nieuwe (eerste en tweede ...) generatie Vlamingen en Brusselaars volwaardig en productief kunnen participeren aan het economisch-maatschappelijke en culturele leven van

vandaag en morgen, in Europees en internationaal perspectief. Dat kunnen we alleen maar verwezenlijken door op een positieve manier om te gaan met meertaligheid, door te focussen én op de beheersing van de instructietaal én op de bereidheid en de kunde

om andere talen te gebruiken. Dat dit niet alleen een taak is voor Vlaanderen of Europa, bewijst het volgende fragment uit een voorwoord dat Spencer Kagan, de

Amerikaanse vader van het sociaal coöperatief leren, schreef in *Contact! Actief tweede taal leren* (High, 2003):

"Voor de immigranten en hun kinderen [...] is Engels [naar onze situatie vertaald: Nederlands] de sleutel die de deur opent naar de rest van het programma. Zonder die taalvaardigheid zijn grote delen van onze bevolking gedoemd tot een leven van niet waargemaakte mogelijkheden.

De wereld verandert. We zitten nu in de 21ste eeuw. Als historici terugkijken op de 20ste eeuw, dan zullen ze deze eeuw kenmerken als de periode waarin onafhankelijke staten met hun eigen taal ophielden te bestaan. Economische en technologische ontwikkelingen creëren onderling afhankelijke mondiale leefomgevingen waarin kennis van verschillende talen door de gemiddelde burger een noodzakelijke voorwaarde is om zijn mogelijkheden optimaal te benutten. Een meertalige bevolking is – afgezien van andere voordelen – een noodzakelijke voorwaarde om economisch te kunnen overleven in een multinationale wereld."

Voor meer informatie over de bundel, andere materialen met betrekking tot dit thema (ook voor jongere kinderen) en achtergronden kunt u terecht bij

De kloof tussen de allerbeste leerlingen en de zwaksten is onrustbarend groot.

Hilde De Smedt
Regionaal Integratiecentrum Foyer

Werkhuizenstraat 25
1080 Brussel
info.wgi@foyer.be

Hilde Leon & Werner Schrauwen
Nascholingscentrum Brussels
Hoofdstedelijk Gewest
Karel Bogaertstraat 4
1020 Brussel
nascholing.brussel@skynet.be

Noten

- 1 www.von.be/documenten/site/GrofGeschud_36-2.html
- 2 www.brusselnieuws.be
www.raadvgc.be/documenten/iv02032007.pdf
- 3 www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2007p/files/0306-rapport-Brussel.pdf
- 4 http://jsp.vlaamsparlement.be/docs/handelingen_commissies/2006-2007; 08032007
- 5 www.raadvgc.be/documenten/iv20032007.pdf
- 6 www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2007p/files/0306-beleidsvoorstellen-Brussel.pdf
- 7 www.vanhengel.info/nl/page.php/initiatieven/nl_onderwijs/2007030701
- 8 www.brusselnieuws.be/site/rubrieken/1091053933/page.htm?&newsID=1173865394
- 9 www.brusselsnieuws.irisnet.be/site/rubrieken/1091053933/page.htm?&newsID=1175156000
- 10 www.vldb Brussel.be/engine//print.php?id=2007030675
- 11 *De Smedt, Leon & Schrauwen (2003). Dit pakket is een realisatie van Regionaal Integratiecentrum Foyer en het Nascholingscentrum Brussels Hoofdstedelijk Gewest met de steun van de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Integratiecentrum Foyer bouwde reeds heel wat ervaring op met de introductie en uitbouw van projecten met Onderwijs in de Eigen Taal en Cultuur. Dit leidde ondermeer tot het formuleren van nieuwe prioriteiten: het ondersteunen van een open klas- en schoolklimaat ten aanzien van talen en een positieve attitude van alle betrokkenen (leerkrachten, ouders, kinderen). Nascholingscentrum Brussels Hoofdstedelijk Gewest ondersteunt door middel van nascholingspakketten en vormingssessies leraren die lesgeven in Brusselse scholen. Die ondersteuning is niet alleen gericht op het wegwerken van taalachterstand, maar ook op het doordacht omgaan met diversiteit en meertaligheid op school binnen het kader van een schoolspecifiek en breed taalbeleid.*
- 12 www.ond.vlaanderen.be/beleid/nota/talenbeleid-280906.pdf
- 13 www.ond.vlaanderen.be/beleid/nota/talenbeleid-deel6.htm
- 14 www.ond.vlaanderen.be/dvo/basisonderwijs/lager/eindtermen/nederlands.htm
- 15 www.ond.vlaanderen.be/dvo/secundair/1stegraad/astroom/uitgangspunten/nederlands.htm
- 16 http://aps.vlaanderen.be/statistiek/nieuws/onderwijs/2004-12_pisa.htm

Bibliografie

De Smedt, H., Leon, H. & Schrauwen, W. (2003). *Meer dan één taalbeschouwing. Een lessenpakket over talen, meertaligheid en taaldiversiteit. Lerarenbundel, leerlingenbundel en spelmateriaal*. Brussel: Regionaal Integratiecentrum Foyer & Nascholingscentrum Brussels Hoofdstedelijk Gewest (met de steun van de Vlaamse Gemeenschapscommissie).

Gibbons, J. & Ramirez, E. (2004). *Maintaining a minority language. A Case study of Hispanic Teenagers*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.

High, J. (2003). Nederlandse bewerking door Jannie Copper e.a. *Contact! Actief Tweede Taal Leren*, Middelburg: RPCZ.

Jonckheere, S. (te versch.). *Language educator awareness (LEA). Talensensibilisering en ontwikkeling van multicultureel bewustzijn in (taal)lerarenopleidingen*.

Regionaal Integratiecentrum Foyer (i.s.m. de Werkgroep Immigratie) (2006). *Thuis spreek ik ook*. Brussel.

Rymenans, R., Van Gorp, K. & Paus, H. (2005). Elke leraar is leraar Nederlands... De rol van taal bij onderwijs en leren. *Vonk*, 35/1, p. 17-24.

Schrauwen, W. & Van Braak, J. (2001). Stappen op weg naar een taalbeleid op school. *Vonk*, 31/2, p. 19-32.

Schrauwen, W., Stevens, M. & Van den Hauwe, J. (2000). Taalbeleid op de lagere school: en brede aanpak. *Vonk*, 29/5, p. 3-18.

Top, L. & De Smedt, H. (2005). *Zin voor Talen. Talensensibilisering en de taalportfolio in een meer talig onderwijs*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Van Gorp, K. (2005). Wie is er bang van meertaligheid?
www.vonk.be/documenten/site/GrofGeschud_35-1.html

BIJLAGE 1: Lesvoorbeeld uit 'Talen met uitsterven bedreigd'

Talen met uitsterven bedreigd

BRONNENKAART

Sommige talen worden met uitsterven bedreigd. Ze worden bijna niet meer gesproken. In totaal zijn er zo'n zesduizend talen bekend. Daarvan zouden er tegen het eind van volgende eeuw maar 3000 meer overblijven. Het Nederlands loopt geen gevaar door zijn rijke literatuur. In de krant Het Nieuwsblad van 21 februari 2002 lazen we het volgende:

3.000 talen verdwijnen

BRUSSEL (ap) – De Unesco actualiseert haar atlas van de talen op de wereld. 3.000 talen staan op het punt te verdwijnen. In Europa zijn het Keltisch in Groot-Brittannië en de romatalen van de zigeuners het ergst bedreigd. In Australië verdwenen al 100 talen van de aboriginals.

In Afrika staan 600 van de 1.400 gekende lokale talen onder druk. De maker van de studie, een Australische professor van Hongaarse afkomst, die zelf 50 talen spreekt, voorspelt dat in Latijns-Amerika veel kennis van geneeskrachtige planten zal verdwijnen als niemand nog de plaatselijke indianentaal beheerst.

Er zijn talen in de wereld die maar door vijf mensen meer worden gesproken. Sommige indianentalen bijvoorbeeld. Als die vijf mensen dood zijn, is ook die taal dood.

Er zijn gebieden in de wereld met heel veel verschillende kleine talen. Het zijn vooral die talen die met uitsterven zijn bedreigd. In de wereld zijn er bijvoorbeeld negen landen waarin zo'n 200 verschillende talen worden gesproken. In Indonesië alleen al bestaan er 900 verschillende talen. In Afrika ook tenminste 1.400. In Europa worden er 'maar' 175 verschillende talen gesproken.

Talen met uitsterven bedreigd

ACTIVITEITENKAART A

Groepsopdracht

Lees je bronnenkaart.

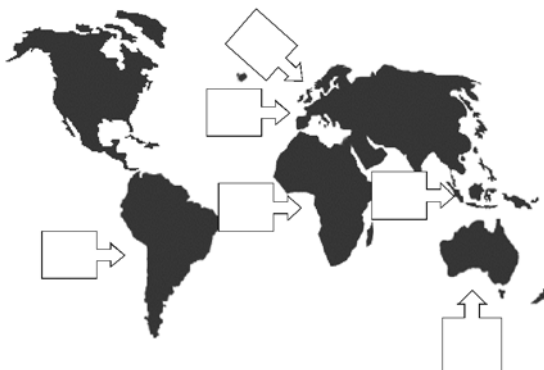
Discussieer over de volgende vragen en noteer de antwoorden kort op de antwoordkaart.

1. Zou elk land één taal hebben of denk je dat er meer talen op de wereld zijn dan landen?

☞ Natuurlijk zijn er meer talen dan er landen zijn.

2. In de tekst en het krantenartikel worden vaak landen en werelddelen genoemd. Haal er even je atlas bij en de extra antwoordkaart waarop een wereldkaart is gedrukt. Schrijf in de vakjes naast de werelddelen en landen hun naam en noteer in 't kort wat je erover te weten bent gekomen. Hoeveel talen worden er gesproken? Zijn er talen bedreigd?

☞ Zie bronnenkaart

3. Waarom lopen sommige talen de kans om uit te sterven? Zou het Engels kans lopen om uit te sterven? Waarom (niet)?

☞ Zie bronnenkaart. Je zou kunnen stellen dat hoe meer mensen een taal spreken, hoe minder de kans bestaat dat die taal uitsterft. Sommige talen lopen de kans om uit te sterven omdat er slechts heel weinig mensen die taal spreken. Als die mensen dood zijn, is de taal ook dood. Engels zal nog lang niet uitsterven want heel veel mensen, moedertaalsprekers en anderstaligen, spreken die wereldtaal.

4. Denk je dat jouw moedertaal bedreigd is? Waarom (niet)? Als ze bedreigd zou zijn, wat zou je dan doen om ze te redden?

Talen met uitsterven bedreigd

ACTIVITEITENKAART B

Groepsopdracht

Verdeel de volgende taken. Je werkt dus het best per twee of drie.

1. Maak een gedicht waarin je vertelt hoe fijn je je moedertaal wel vindt. Dit gedicht breng je straks voor de klas.

Als je het wat moeilijk hebt om te beginnen, kan je gebruik maken van volgende beginzinnnetjes:

omdat ze klinkt als ...
 omdat ze zingt als ...
 hou ik van mijn taal

of

zonder mijn taal kan ik niet ...
 alleen in mijn taal kan ik ...

...

ja, zonder mijn taal ben ik verloren

of een rap-versie:

mijn taal is cool, man
 je weet wat ik bedoel, man

...

2. Je voert een actie om te voorkomen dat je taal uitsterft. Je bedenkt hiervoor enkele slogans en schrijft die neer op grote papieren. Bereid je voorstelling voor.

Voorstelling

Je draagt je gedicht voor.

Je houdt een demonstratie in de klas met je slogans. Een journalist interviewt een deelnemer aan de betoging en vraagt hem meer uitleg over het waarom van de betoging.

BIJLAGE 2: Opdrachten 2 en 5 uit de lesfiche 'Taal in beweging'

Opdracht 2

De leerlingen staan nu stil bij het gegeven dat de betekenis van gebaren niet in elke taal hetzelfde is.

Materiaal

leerlingenfiche LLO4 (een kopie per leerling)
pennen

Werkwijze

Je vertelt nog niet dadelijk dat de activiteit gaat over gebaren in verschillende talen. Je laat de leerlingen eerst het werkblad maken. Ze werken per twee en bespreken de betekenis van de gebaren. Ze noteren hun idee. Wanneer ze verschillen van mening noteren ze beide ideeën. Daarna bespreek je hun oplossingen. Laat telkens eerst het gebaar uitbeelden, mogelijk zijn er ook hier verschillende interpretaties.

Vertel de leerlingen nu dat verschillende oplossingen mogelijk waren omdat deze gebaren verschillende betekenissen hebben naargelang de taal die men spreekt.

Geef de oplossingen.

Oplossingen

Er zijn dus heel wat overeenkomsten maar elk land heeft ook een reeks gebaren die een specifieke betekenis hebben. Let dus op wat je zo allemaal doet als je met vakantie bent!

Vingertopkus

Dit is een groet in Portugal, Zweden en Malta. In België, Nederland, Frankrijk en Spanje, Denemarken en Turkije betekent dit dat je iets zeer goed of lekker vindt.

Wangschroef

Zeer populair Italiaans gebaar voor mooi, heerlijk, schitterend. In Duitsland betekent dit dat je gek bent!

Kinnewip

Op Korfoe en in Portugal betekent dit dat je nee zegt. In België, Frankrijk en Tunesië betekent dit dat je geen interesse hebt.

Oorlelletje aanraken

In Italië wil dit zeggen dat een man zich vrouwelijk gedraagt, in Portugal heeft het dan weer een positieve betekenis.

Oké of nul?

Als je dit gebaar in België, Frankrijk of Tunesië maakt, betekent het dat iemand een nul is. In Schotland, Engeland, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Italië en vele andere landen betekent het dat je iets oké vindt.

Opdracht 5

Materiaal

kaartjes met stellingen 04
pen en papier

Werkwijze

Deel de klas in maximum 10 groepjes en geef hen een opdrachtkaart. Ze krijgen 10 minuten om zich voor te bereiden. Daarna leest elk groepje zijn stelling voor en geeft zijn argumenten. De drie juryleden hebben ondertussen de stellingen en de bijhorende commentaar doorgenomen zodat ze er zeker van zijn dat ze alles hebben begrepen. Eén van hen leest nu het correcte antwoord voor, de anderen beslissen of de argumenten correct waren en voldeden. Eventueel kan onderstaande tekst achteraf gekopieerd worden voor de leerlingen.

✎ Stellingen over non-verbale communicatie

1. *Non-verbale communicatie is hetzelfde in alle culturen*
 FOUT. Non-verbale communicatie kan cultuurgebonden zijn. Verschillende culturen hebben duidelijke verschillen in de afstand die ze bewaren tussen mensen, hun gebruik van bepaalde gezichtsuitdrukkingen, lichaamshoudingen, oogcontact, gebaren, toon van de stem en vele andere non-verbale maniertjes.
2. *Mensen uit bijna alle culturen laten gevoelens zoals blijdschap en verdriet op vrijwel identieke manier zien.*
 GOED. Er is bewijs dat er universele overeenkomsten zijn in gezichtsuitdrukkingen die gevoelens zoals angst, blijdschap en verdriet overbrengen.
3. *Lachen is altijd een teken van blijheid.*
 FOUT. In sommige culturen, zoals in Japan en Korea, betekent lachen niet altijd dat iemand blij is. Soms betekent het dat hij of zij verlegen is met de situatie of angstig.
4. *In alle culturen zien we dat mannen onder elkaar weinig gevoelens tonen. Ze willen koel overkomen.*
 FOUT. In Iran, bijvoorbeeld, wordt van mannen verwacht dat ze gevoelens tonen. Als ze dat niet doen, vindt men hen onbetrouwbaar en missen ze een belangrijke menselijke trek.
5. *Een Braziliaanse man en vrouw, die elkaar groeten of afscheid nemen, kijken elkaar in de ogen en geven elkaar drie zoenen: de eerste kus op de rechterwang, de tweede op de linkerwang en de derde weer op de rechterwang. Dit betekent dat ze zich tot elkaar aangetrokken voelen en wel een relatie met elkaar willen.*
 FOUT. Kussen als een groet tussen mannen en vrouwen is heel gewoon in Zuid-Amerikaanse culturen. In Brazilië is de uitwisseling van drie zoenen een geaccepteerd teken van vriendschap.
6. *Als een vrouw naar een man knipoogt wordt dat overal gezien als een leuke manier om de aandacht te trekken.*
 FOUT. In bijvoorbeeld Hongkong vindt men knipogen onbeleefd.
7. *De Japanners zijn biologisch gezien niet in staat om alle menselijke emoties te tonen. De natuur heeft hen dus eigenlijk 'anders' gemaakt.*
 FOUT. In alle culturen is aangetoond dat de basisemoties op een universele en gelijke manier uitgedrukt worden. Sommige culturen, echter, tonen de gevoelens meer terwijl andere (zoals de Japanners) emoties in het openbaar niet zoveel laten zien. Ze kunnen het dus wel, maar vinden dat het niet past.

8. *Een jonge West-Indiër die zijn of haar ogen neerslaat als hij/zij vermanend wordt toegesproken door een volwassene met autoriteit, toont geen respect voor die persoon en wil zo laten zien dat hij heel boos is.*

FOUT. In veel Caribische, West-Afrikaanse en Zuid-Amerikaanse culturen is het een teken van respect en onderdanigheid als jonge mensen hun ogen neerslaan als ze aangesproken worden door een volwassene.

9. *In Rusland is een super-langzaam handgeklap na een optreden een groot compliment.*

GOED. In Rusland is zo'n applaus een teken van hoge waardering.

10. *Vanaf het moment dat een groep mensen van een zelfde cultuur of taal hun gebaren hebben bepaald, veranderen ze niet meer.*

FOUT. Belangrijke en veel gebruikte gebaren zoals bijvoorbeeld groeten veranderen zelden. Maar vooral jonge mensen vinden al wel eens nieuwe gebaren uit die dan iedereen gaat gebruiken. Vaak hebben ze dan liefst dat volwassenen ze niet begrijpen!

BIJLAGE 3: Opdracht 2 uit de lesfiche 'Taal en zijn sprekers'

Opdracht 2

Materiaal

kaartjes met de stellingen O2
pen en papier

Werkwijze

Discussiespel

De leerkracht heeft kaartjes met een aantal stellingen. Je hebt telkens een A en een B stelling die een nagenoeg tegengesteld idee weergeven.

Je deelt de klas in groepjes en geeft deze de volgende opdracht: "Jullie krijgen per groepje één stelling. Je moet deze stelling verdedigen. Je krijgt 10 minuten de tijd om een aantal argumenten te noteren. Daarna houden we een debat waar jullie per groep jullie stelling verdedigen. Elke groep heeft twee à drie minuten om zijn eigen standpunten uiteen te zetten. Na elke A en B stelling beoordeelt de klas twee zaken: (1) welke groep gaf de beste argumenten?, (2) achter welke stelling sta jij? Hierover kan een verdere discussie ontstaan.

Eventueel kan je hen op het einde de 'beste' stelling laten kiezen. Je kan nog even de ideeën samenvatten. Het is niet de bedoeling hen tot zeer eenduidige besluiten te laten komen. Belangrijke zaken om te onthouden zijn zeker:

(Laat ze eventueel in eigen woorden noteren)

- ♦ Iemands taalgebruik roept een indruk op over een persoon. Soms klopt die, soms niet. We moeten niet te snel oordelen.
- ♦ We moeten ons ervan bewust zijn dat we door ons taalgebruik een bepaalde indruk maken op anderen.
- ♦ Taalgebruik hangt samen met de situatie. (Laat hen eventueel enkele situaties noemen waarin normaal dialect wordt gebruikt en waar AN thuishoort.)

Stellingen

Hoe iemand praat is belangrijk voor de eerste indruk die je van een persoon hebt.

Het is belangrijker dat je iets zinnigs te zeggen hebt dan dat je een correcte taal gebruikt.

Leerkrachten mogen dialect spreken.

Leerkrachten moeten steeds algemeen Nederlands spreken.

Dialecten zouden beter verdwijnen.

Dialecten moeten blijven bestaan.

Het is een goede gewoonte om overal Algemeen Nederlands te spreken.

Het is knap als je je taal kan aanpassen aan de situatie